

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 10, Sayı 27, Temmuz 2023 / Volume 10, Issue 27, July 2023

KARADAĞ ROĐAJE KUČANSKA CAMİSİ “AHRETLİK” KİLİM DOKUMALARI

Montenegro Rođaje Kučanska Mosque “Hereafter” Kilims Weavings

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 16.02.2023
Kabul Tarihi/Accepted Date : 05.07.2023
Sayfa/Pages : 329-350
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2023.244>

Mehmet Ali EROĞLU

(Doç. Dr.), Akdeniz Üniversitesi, e-mail: m-ali-eroglu@hotmail.com, ORCID:

<https://orcid.org/0000-0001-5576-9333>

Atıf/Citation

Erođlu, Mehmet Ali, “Karadağ Rođaje Kučanska Camisi ‘Ahretlik’ Kilim Dokumaları”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 10/27, 2023, s. 329-350.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 10, Sayı 27, Temmuz 2023.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 10, Issue 27, July 2023.

ISSN: 2148-5704

KARADAĞ ROŽAJE KUČANSKA CAMİSİ “AHRETLİK” KİLİM DOKUMALARI

Montenegro Rožaje Kučanska Mosque “Hereafter” Kilims Weavings

Mehmet Ali EROĞLU

Öz: Dokumacılık, insanlığın en köklü sanatlarından biri olup ihtiyaçlar doğrultusunda gelişerek günlük hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Dokuma kültürü toplumlar arasında farklılıklar gösterebilmekte, bir toplumda görülen dokumalardaki desen ve semboller farklı kültürlerde de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu dokuma kültürünün izlerini farklı coğrafyalarda da görmek mümkündür. Türk sanatının başlangıcı ve beslenme kaynağının Orta Asya olduğu tezini kabul ederek Anadolu dokuma kültürünün izlerini Orta Asya coğrafyasından Balkanlara kadar görmek mümkündür. Osmanlı'nın Balkanları fethiyle birlikte Anadolu'dan Balkan coğrafyasına Osmanlı vatandaşları yerleştirilmiştir. Yerleşen Osmanlı vatandaşları, yanlarında götördükleri Osmanlı kültür ve sanatını Balkan coğrafyasındaki yerleşik nüfus kültürüyle harmanlayarak, Osmanlı ve Balkan kültürünü yansıtan ürünler üretmişlerdir. Bu araştırmada, bir zamanlar Osmanlı toprağı olan Karadağ'ın Rožaje şehrinde bulunan Kučanska Camisi'ndeki dokumalar; desen, teknik, renk ve kompozisyon özellikleri açısından incelenmiştir. Rožaje, Balkanlarda Sancak bölgesi diye bilinen, Müslümanların sıklıkla yaşadığı bir bölgedir. Kučanska Camisi'nde; halı ve kilim dokuma tekniğinde dokunmuş örnekler rastlanmıştır. Bu örneklerin; Boşnak aileler tarafından dokunup camiye hayır amaçlı vakfedildiği bilgisine ulaşılmıştır. Kilimlerde genellikle gül, lale, yaprak gibi bitkisel motiflerin öne çıktığı kompozisyon uygulamaları tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler arasından, 10 adet kilim dokuma örneğinin yüzey alan şemalarının çizimleri yapılarak kataloglanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rožaje, Kučanska Camisi, Boşnak, Balkan, Kilim, Karadağ

Abstract: Weaving is one of the most rooted arts of humanity and has become one of the indispensable elements of daily life by developing in line with the needs. Weaving culture can show differences between societies. Patterns and symbols in weaving seen in a society are also encountered in different cultures. It is possible to see the traces of Anatolian weaving culture in different geographies. By accepting the thesis that the beginning of Turkish art and the source of nutrition is Central Asia, it is possible to see the traces of Anatolian weaving culture from Central Asia to the Balkans. The Ottoman conquest of the Balkans led to the settlement of Ottoman citizens in the region. These settlers brought with them Ottoman culture and art, which were then blended with the local culture in the Balkan geography. In this study; weavings in the Kučanska Mosque in Rožaje, Montenegro, which was once Ottoman territory; pattern, technique, color and composition features were examined. Rožaje, known as the starboard region in the Balkans, is a region where Muslims live frequently. In the Kučanska Mosque; examples of carpets and kilims woven with weaving technique were found. It has been reported that these samples were woven by Bosniak families and donated to the mosque for charitable purposes. Compositional applications in which floral motifs such as roses, tulips, leaves usually stand out on kilims have been identified. Among the detected samples, the surface area diagrams of 10 kilim weaving samples were drawn and cataloged.

Key Words: Rožaje, Kučanska Mosque, Bosniak, Balkan, Kilim, Montenegro

Giriş

Türkçede “Balkan” kelimesi; sıradağlarla çevrelenmiş, sık ormanların bulunduğu engebeli arazi anlamına gelmektedir. Balkanlar; “Avrupa'nın güney doğusunda yer alan bir yarımadadır.” Balkanların sınırları özellikle de kuzey sınırları ile ilgili farklı tartışmalar vardır. Kuzey sınırı konusunda Tuna ve Drava Nehirlerini sınır olarak görenlerin yanında, Karpas

Dağları'nın doğusunu sınır görenler de vardır.¹ Bu tanımlamaya göre en geniş sınırla Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Sırbistan, Slovenya, Yunanistan, Romanya, Türkiye (Trakya) Balkan ülkeleri sayılmaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan Kućanska Camisi'nin bulunduğu Karadađ, Adriyatik Denizi'ne sınırı olan, aynı zamanda Hırvatistan, Arnavutluk, Sırbistan ve Kosova ile komşu, ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmekte olan, stratejik ve önemli bir mevkide bulunan bir Balkan ülkesidir. Karadađ, doğal ve kültürel güzellikleri ile Avrupa'nın gözde turizm ülkelerinden biri olmaya adaydır.

Balkanlar; kültür ve sanatıyla Anadolu ile benzerlikler gösteren bir bölgedir.² Balkan coğrafyasında kısmen de olsa Anadolu kültür ve sanatının izlerine rastlanmaktadır. Bu izlerin sebebi olarak bir zamanlar Balkan coğrafyasındaki Osmanlı varlığı gösterilebilir. Balkanların fethiyle birlikte kısmen Türkleşen Balkan coğrafyasında Osmanlı kültürü yaşanmış, Balkanlardaki siyasi karışıklıklar bu coğrafyadan Anadolu'ya tersine göçler yaşanmasına sebep olmuştur. Bu tersine göçlerle birlikte, Balkan coğrafyasının kültür ve sanatı da Anadolu topraklarına gelmiştir.³

Türk kültür ve sanatının izlerini Balkan coğrafyasında aramak amacıyla, belirli tarihlerde bu coğrafyada alan araştırmaları yapılmıştır. Mayıs 2022 tarihinde Karadađ Rođaje bölgesi ve Kućanska Camisi'ne gidilerek araştırma yapılmış ve incelenen dokuma örnekleri kataloglanmıştır.

Balkan coğrafyasında bir ülke olan Karadađ Rođaje bölgesinde bulunan Kućanska Camisi ve bu cami kilimlerinin Anadolu dokuma kültürü ile ilgili benzerlik veya farklılıkların tespiti çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Araştırma; Karadađ ve Kućanska Camisi dokumaları ile sınırlandırılmıştır. Alan araştırmasıyla kültürler arası etkileşimlerin, iki kültür arasındaki ortaklıkların ya da farklılıkların tespiti hedeflenmektedir. Çalışmada alan araştırması, literatür taraması ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır.

1. Karadağ ve Roğaje'nin Coğrafyası, Tarihi ve Kültürel Yapısı

Slavların 6. yüzyıldan itibaren Balkanlara gelmesiyle birlikte Balkan halkları, kendi otonom yaşam tarzlarını sürdürebilmek için dağlara çekildiler. Buna karşın ovada, Duklja merkezli Güney Slav Prensligi ismiyle yeni bir politik oluşum ortaya çıktı. Duklja ismi 11. yüzyılda Zeta Prensligi olarak değiştirdi ve 1077'de bir krallık hâline geldi. Zeta Krallığı 1101'den itibaren yaşanan asayiş sorunları nedeniyle zayıflayarak Sırp ve Bizans Devletlerinin hâkimiyeti arasında sürekli el değiştirdi. Sırbistan bölgeye 1189 yılında tam hâkim olduktan sonra Zeta'ya özerk bir statü verdi. Bu dönemde Crna Gora (Karadağ) ismi ilk defa kullanıldı. Sırbistan'ın 13. yüzyılda zayıflaması üzerine bağımsızlığını ilan eden Zeta, yerel feodal beylerin mücadelelerine maruz kaldı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin bölgeye geldiği 1385 yılına kadar Zeta'da istikrar sağlanamadı.⁴

¹ Kemal Karpat, "Balkanlar" *TDV İslâm Ansiklopedisi* 5, (1992): 25, erişim tarihi: 14 Ocak 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar>.

² Selma Kayhan Tunalı, "Traces of the Anatolian Housing Culture in the Balkans: A Comparative Analysis" *Journal of Turkish Studies* 15, 3, (2020): 1921-1940, erişim tarihi: 29 Ocak 2023, <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.42098>; Mehmet Zeki İbrahimgil, "Balkanlarda Türk Kültürü ve Sanatı" *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu* (28-30 Mayıs 1999), (İstanbul, 2000): 428-437.

³ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri" *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8, 16, (2012): 75-92.

⁴ Nenad Moaçanın, "Karadağ" *TDV İslâm Ansiklopedisi* 0, 24, (2001): 384, erişim tarihi: 25 Ocak 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/karadag>.

Uzun çatışmalardan sonra Osmanlı Devleti 1479 yılında bölgedeki hâkimiyetini sağladı. 1479 ve 1878 yılları arasında Osmanlı hâkimiyeti altında kalmış olan Karadađ⁵, 1878 Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazandı. Karadağ'ın söz konusu antlaşma ile sınırlarına yeni kattığı topraklar Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu topraklardı. Bu nedenle ülkenin Müslüman nüfusunda önemli bir artış yaşandı. Benzer şekilde Balkan Savaşları sonucunda Karadağ Sancak bölgesinden sınırlarına yeni şehirler kattığından ülkenin Müslüman nüfusunda ikinci defa artış yaşandı.⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya ismini olacak olan Sırp Hırvat-Sloven Krallığı ile birleşti.⁷ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılması sürecinde Sırbistan ve Karadağ arasında bir anlaşma sağlanarak 2003 yılında Yugoslavya Federasyonu'nun yerini Sırbistan-Karadağ aldı. Karadağ'ın bağımsızlığına yönelik referandum 2006 yılında yapıldı ve %55,5 evet oyuyla Karadağ bağımsızlığını ilan etti.⁸

Günümüzde Balkan Yarımadası'nın batısında yer alan Karadağ'ın, kuzeybatısında ve kuzeyinde Bosna Hersek, kuzeydoğusunda Sırbistan, doğusunda Kosova, güneyinde Arnavutluk ve batısında ise Hırvatistan yer almaktadır.

Görsel 1 - Karadağ Haritası⁹

⁵ Abidin Temizer ve Marijan Premović, "Montenegro under Ottoman Rule (1497–1697)" *Hiperboreea* 8, 1, (2021), erişim tarihi: 29 Ocak 2023, <https://doi.org/10.5325/hiperboreea.8.1.0001>; Abidin Temizer, "Karadađ'da Osmanlı Hakimiyyetine Dair" *Yeni Türkiye*, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı III, (2015): 68.

⁶ Abidin Temizer, "Karadağ'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı" (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013a), 57-62.

⁷ İlhan Uzel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47, (1992): 219-21.

⁸ Gülden İrem Kazel, "Abdulhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ İlişkileri" *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3, 6, (2019): 18, erişim tarihi: 26 Ocak 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/meric/issue/44918/559212>.

⁹ "Montenegro Roğaje", t.y., erişim tarihi: 23 Mart 2023, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_Ro%C5%BEaje.png

Çalışma konusu olan Kućanska Camisi'nin bulunduğu Rođaje şehri genel itibarıyla oldukça dağlık, taşlık ve ormanlık bir ülke olan Karadađ'ın en yüksek bölgelerinden olan Sancak bölgesinde yer almaktadır. Rođaje'nin bulunduğu bölge Romalıların, Yunanlıların ve İliryalıların hâkimiyet kurduğu Osmanlı hâkimiyetinin ise 1455 yılından itibaren sağlandığı bilinmektedir.¹⁰ Rođaje ismine bir yerleşim yeri olarak ilk defa 1527'de rastlanmaktadır. Yeni Pazar sancağına bağlı iken 1790 yılında sancak konumuna geldi.¹¹ Balkan Savaşları neticesinde Karadađ sınırlarına dâhil oldu.¹²

Rođaje'deki Müslüman nüfusu, Osmanlı Devleti'nin bölgeye hâkim olması ile oluşmaya başlamıştır. Rođaje'de inşa edilen ve günümüze kadar çeşitli tadilat veya yeniden inşaıyla gelen üç adet cami bulunmaktadır. Bunlar Kućanska Camisi, Sultan Murad Camisi ve Biševo Camisi'dir.¹³

2. Kućanska Camisi

Kućanska Camisi'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1797 ila 1830 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Cami adını, Karadađ'ın kuzeydoğusundaki, Rođaje belediyesinde bir yerleşim yeri olan Kućanska'dan almış ve bölgenin geleneksel mimari zellerini temsil etmektedir.¹⁴

Kućanska Camisi, Molla Yakup Efendi'nin babası Molla Ahmetage Hadži Suljagina Kardović'in tahsis ettiđi arsa üzerine inşa edilmiştir. Kućanska Camisi kavşak işlemleri gören küçük bir meydana yer almaktadır. Caminin yanında küçük işletmelerin bulunduğu kısma "Aşađı Çarşı" denilmektedir.¹⁵ Bu yüzden de Kućanska Camisi, "Aşađı Cami" ya da "Eski Cami" gibi isimlerde de anılmaktadır.

Cami, birkaç kez yenilenmesine rağmen özgün görünümünü günümüze kadar korumuştur. Mimarisi eski Rođaje mimarisini yansıtmaktadır, o dönemden kalma binalar için yaygın olduğu gibi bu camide de tař ve ahşap bir arada kullanılmıştır. Kućanska Camisi, bölgedeki uzun kış ve genellikle yoğun kar yağışı nedeniyle dik, yüksek ve sağlam şekilde yapılan çatısıyla özeldir.¹⁶

Cami; geçmişte bir dizi tadilatın geçmiş olup ilk hâline en yakın şekilde inşa edilerek korunmuştur. Yapının kağıt kaidesi, ahşap galerisi, çatısı ve ahşap minaresi vardır. Caminin yapımında çam ağacı kullanılmıştır.¹⁷

2022 Mayıs ayında Balkanlardaki Türk kültür ve sanatının izlerinin araştırılması amacıyla yapılan alan araştırması esnasında; Sancak bölgesinde olan Karadağ'ın Roğaje şehrine gidilmiştir. Bölgenin demografik yapısına bakıldığında Boşnakların yoğun olduğu bir bölge olduğu görülmüştür. İncelemelerde Boşnak kültür ve sanatını yansıtan el dokuması halı ve kilimler tespit edilmiştir.

¹⁰ "İstorija Roğaja", Roğaje Belediyesi, t.y., erişim tarihi: 17 Aralık 2022, <https://www.roğaje.me/istorija-roğaja/>.

¹¹ Slobodan řećpanović, "Kolařin Müslümanlarının Kökenleri," *Muhacirlerin İzinde, Bořnakların Trajik Göç Tarihinden Kesitler* içinde, ed. Hayri Kolařinli, çev. Mirze Mehmet Zorbay (Ankara: Lotus Yayınları, 2004), 206.

¹² Abidin Temizer, "Montenegro in the First Balkan War" *Annals of the Academy of Romanian Scientists* 5, 1, (2013b): 78.

¹³ Bajro Agović, *Džamije u Crnoj Gori* (Almanah:Podgorica, 2001), 18, 197, 205.

¹⁴ Igbala řabović Kerović ve Biljana řećpanović, "Dobrilovina Monastery and Kućanska Mosque" (Structural Health Assessment Of Timber Structures, Istanbul, Hasan Kalyoncu Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi, 2017).

¹⁵ "Kućanska Džamija u Rođajama", 2015, erişim tarihi: 30 Aralık 2022, <https://www.avlija.me/kulturna-bastina/ramiz-luboder-kucanska-dzamiya-rozajama>.

¹⁶ "Kućanska Džamija – Rođaje", 2018, <https://upoznajernogoru.com/kucanska-dzamiya-rozaje/>.

¹⁷ "Kućanska Džamija Community Mosque", 2016, erişim tarihi: 11 Ocak 2023, <http://Balkanarchitecture.org/montenegro/rozaj3.php>.

Görsel 2 - Kućanska Camisi¹⁸

3. Kućanska Camisi'nde Tespit Edilen Dokumalar:

İki veya daha fazla iplik grubunun birbirlerinin altından ya da üstünden geçirilmesiyle oluşan yüze dokuma denilmektedir¹⁹. Dokuma; insanların yeryüzündeki varlığı ile başlayıp zaman içinde ihtiyaçları doğrultusunda, estetik kaygılarla, yeni arayışları ile gelişen, değişen, farklı kültürlerle harmanlanan, geniş ürün çeşitliliğine sahip bir sanat dalıdır.

Anadolu dokuma sanatının kökenleri Orta Asya'ya kadar dayanmaktadır. Bu kökenlerden kalan izleri günümüz Anadolu topraklarında da hâlen görmekteyiz. Orta Asya'dan başlayarak günümüze kadar uzanan, geniş bir ürün yelpazesine sahip olan bu dokumaları, bir zaman Osmanlı toprağı olan Balkanlarda da görmek mümkündür.

Anadolu'nun farklı yerlerinden Balkanlara yerleştiren halk, yanlarında dokuma kültürünü de götürmüştür. Böylelikle Balkan topraklarındaki Anadolu dokuma kültürü, orada yaşayan yerleşik halkın dokuma kültürüyle harmanlanmıştır.

Balkanlar yaklaşık 550 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu dönemin sonunda Osmanlı Devleti, buradaki hâkimiyetini kaybederek 19. yüzyılın ilk yarısında Balkanlardan geri çekilmeye başlamıştır. Sırp, Yunan, Bulgar, Karadağ isyanları ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşları gibi savaşların etkisiyle 1913 yılına gelindiğine Osmanlı Devleti Balkanlardaki hâkimiyetini tamamen kaybetmiştir.²⁰ Daha sonraki dönemlerde Balkanlardaki siyasi ve sosyal karışıklıklara bağılı olarak Anadolu'ya tersine göçler başlamıştır. Anadolu topraklarına tekrar gelenler, yanlarında Balkanlardaki harmanlanmış dokuma kültürünü getirmişlerdir.

¹⁸ Mehmet Ali Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması, 2022a.

¹⁹ Belkis Balpınar Acar, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları* (İstanbul: Eren Yayınları, 1982), 7.

²⁰ Caner Sancaktar, "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası" *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, no. 2 (2011): 32-34.

Görsel 3 - Boşnak Kadını Halı Dokurken²¹

Özellikle Bosna Hersek'ten Anadolu'ya gelenler dokuma kültürlerini yerleştikleri Adana, Manisa, Balıkesir, Sakarya, Edirne, İzmit, Bursa, Amasya, Erzincan, Sivas, Samsun gibi şehirlerde de devam ettirmektedirler.²² Bu bölgelerdeki köylerde bulunan dokuma örneklerine bakıldığı zaman, Boşnak kültürünün dokuma izlerine rastlanmaktadır. Bu sebeple Anadolu ve Balkan dokuma kültüründe benzerliklerin görülmesi de doğaldır. Bir zamanlar Osmanlı toprağı olan Karadađ / Rođaje şehrinde bulunan Kučanska Camisi'nde de bu el dokuması halı ve kilimlere rastlanmaktadır.

Genellikle Anadolu'daki birçok camide görülen dokuma bağış kültürünü Balkanlarda da görmekteyiz. Anadolu'da kişiler öldükten sonra camiye dokumalara sarılarak götürülür ve cenaze işlemleri başlamaktadır. Kişilerin sarılarak camiye getirildiğı dokumalar, cenaze merasiminden sonra camiye bağışlanır ve bu dokumalar "ahretlik dokuma", "ölümlük kilim" veya "sargı kilimi" gibi isimlerle anılmaktadır.

Anadolu'nun birçok yöresinde farklı isimlendirmeler ile anılan bu gruptaki kilimlere; Denizli Çameli ilçesindeki "ölümlük kilim" olarak adlandırılan kilimler örnek verilebilir. Cenaze törenlerinde bu kilimler bazen cenazenin sarılması için bazen de tabutun üzerinin örtülmesi için kullanılmaktadır. Cenaze merasimi sonrasında bu kilimler camiye bağışlanır. Günümüzde bu geleneğin artık tamamen bittiğı görülmektedir.²³

²¹ Erođlu, Kučanska Camii Alan Araştırması.

²² Muammer Demirel, "Türkiye'de Bosna Göçmenleri" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12, no. 2 (2008): 285.

²³ Sultan Sökmen, "Denizli Çameli İlçesi Ölümlük Kilimleri" *Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi* 0, no. 19 (2021): 111.

“Ölümlük-dirimlik’, ‘ahiretlik’ ya da ‘sargı kilimi’ adıyla bilinen dokuma tipi, Türk kültüründe farklı kullanım amaçları için üretilen birçok dokumadan biridir. Türkler günlük yaşamları içerisinde önemli yer tutan dokumalarla, çadırlarının içerisinde döşemişler, giysilerini, erzaklarını, yine dokudukları heybelerde, çuvallarda, mafraşlarda korumaya almışlardır. Cenazelerini de bu amaç için dokudukları, ölümlük-dirimlik dokumalara sararak defnetmeye götürmüşlerdir. Genç kızların çeyizinde diğer kullanım eşyaları ile beraber mutlaka yer alan bu dokumalar, yöresel olarak kendine özgü renk, motif ve desen özelliğine sahiptirler. Anadolu insanı bu dokumaları defin sonrası, mezarlık dönüşünde ölen kişinin hayrına camiye bağışlamakta ve sonrasında herhangi bir nedenle geri istenmesi ya da alınması hoş karşılanmamaktadır. Dokumalar bağış sonrasında artık caminin malı sayılmaktadır.”²⁴

Anadolu’da çeyizlik dokuma kültürünün yanı sıra, ölümlük sarıldığı ve öldükten sonra camilere serilmek üzere bırakılan yaygılar dokunmaktadır. Evli çiftlerin her biri için (karı-koca) ayrı ayrı dokumaları bulunmaktadır. Bu amaçla dokunan dokumalar hiçbir koşulda satılmamaktadır. Bu dokuma çeşidi Anadolu’nun birçok yöresinde “ölümlük dokuma” veya “kefenlik dokuma” olarak adlandırılmaktadır²⁵.

“Öldükten sonra ‘kişinin bu dünyadan götürebileceği tek malın yaptığı iyilikle ve camiye bağışlayacağı bir kilim ve birkaç metrelik kefenle olduğu’ inancıyla dünyalık olarak saklanır. Camiye bağışlanan bu halı veya düz dokuma yaygıya ölümlük (halı-kilim) denir. Bu amaçla dokunan halı ve düz dokuma yaygılar, Anadolu’nun her yerinde değişik isimlerle tanınır. Sözelimi Çanakkale yöresinde ölümlük kilim, Konya, Aksaray, Kayseri, Kırşehir çevresinde ahretlik kilim (öbür dünya kilimi), Manisa, Denizli, Aydın çevresinde sargı kilimi (tabuta sarılan kilim) adı verilir.”²⁶

Alan araştırması sırasında karşılaşılan kilim dokumalar da bu amaçla camiye bağışlanmış dokuma örnekleridir. Karadağ Roğaje Sancak bölgesi, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. “Ahretlik dokuma” geleneğinin, bir zamanlar bu bölgede de devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

Konuyla ilgili olarak cami görevlileri ile görüşüldüğünde, daha önceki yıllarda camiye bu şekilde bağışlanan çok fazla dokuma örneği olduğunu fakat günümüzde bu kültürün ve buna bağlı olarak dokuma bağışlarının azaldığı bilgisi aktarılmıştır.

Önceki yıllarda caminin giriş katı ve asma katın olduğu bölüm tamamen bu tarz kilimlerle kaplıken, günümüzde bu dokumalar kaldırılarak yerlerine tek parça makine halıları serilmiştir. Toplanan kilimlerin bir kısmı muhafaza edilmiş ve caminin kadınlar mahfili denilen asma katında bulunmaktadır.

²⁴ H. Nevin Güven, “Burdur Yöresi Ölümlük-Dirimlik Dokumalarının Tasarım İlkeleri İle Yorumlanması” *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* 15, no. 29 (2022): 172.

²⁵ Zahide Kayışoğlu Şahin, “Sarız (Kayseri) Yöresi Düz Dokumaları ve Günümüzdeki Durumu” *Ariş Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi* 0, no. 9 (2013): 56.

²⁶ Bekir Deniz, *Ayvacak (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim - Cicim - Zili)* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998), 14.

Görsel 4 - Rođaje Kućanska Cami Kilimleri Alan Arařtırması²⁷

Araştırma esnasında tespit edilen bu dokumalar yörenin karakteristik özelliklerini barındıran örnekler arasında yer almaktadır. Balkan ve Boşnak kültürünü yansıtan 15 adet kilim, 1 adet yolluk, 4 adet halı seccade dokuma örneğine rastlanmıştır. Bu örnekler fotoğraflanarak kataloglanmıştır. Bu makalede 10 adet kilim örneği; desen, renk, kompozisyon, dokuma tekniği ve hammadde özelliklerine göre incelenmiştir.

²⁷ Erođlu, Kućanska Camii Alan Arařtırması

4. Kućanska Camisi Kilim Dokumalarının İncelenmesi ve Yüzey Alan Şemalarının Çizimleri

Görsel 5 - Kilim Örneği 1²⁸ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi²⁹

Tablo 1 - Kilim Örneği 1 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri	
En	Boy	Çözüğü	Atkısı
160	240	Yün	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Kırmızı, Yeşil, Turuncu, Siyah, Mavi, Pembe	Kilim	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Tek kanat (şak) şeklinde dokunan kilim örneğinin dar kenarlarına 7 adet kırmızı renkte bantlar yerleştirilmiştir. Bu bantların arasına dar kenara paralel olacak şekilde 6 adet dal, yaprak ve çiçek motiflerinin olduğu bantlar dokunmuştur. Desenli bantlarda görülen beşer adet çiçek motifinin geometrik tarzda kompoze edildiği görülmektedir. Motifsiz olarak kırmızı renkte dokunan bantlardan, desenli bantlara geçişte farklı renk çizgiler kullanılmıştır.

²⁸ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması

²⁹ Mehmet Ali Erođlu, *Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi*, 2022b.

Görsel 6 - Kilim Örneği 2³⁰ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi³¹

Tablo 2 - Kilim Örneği 2 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri	
En	Boy	Çözüğü	Atkısı
150	240	Pamuk	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Kırmızı, Yeşil, Turuncu, Siyah, Mavi, Pembe	Kilim	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri: İki kanat şak şeklinde dokunarak, bu parçaların birbirine dikilmesiyle oluşturulan bu kilim örneğinde; dokuma boyunca 7 adet, kırmızı renkte, desensiz olarak dokunan bant bulunmaktadır. Bu bantların arasına, siyah zemin üzerine dokuma boyunca yatay uzanan 6 adet, her birinin üstünde 6 adet tomurcuk çiçek motifi bulunan bantlar yerleştirilmiştir. Desenli bantlarda bulunan, geometrik olarak kompoze edilmiş küçük tomurcukların arasında yaprak motifleri bulunmaktadır. Desensiz bantlardan, desenli bantlara geçişte beyaz renkte çizgiler görülmektedir. Bu tarz desen ve kompozisyon uygulamasına yörede sıklıkla rastlandığı gibi, diğer Balkan ülkelerinde de rastlanmaktadır.

³⁰ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

³¹ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 7 - Kilim Örneği 3³² ve Yüzey Alan Şeması Çizimi³³

Tablo 3 - Kilim Örneği 3 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi	
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022	
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri		
En	Boy	Çözgüsü	Atkısı	Desen İpliği
160	225	Pamuk	Yün	Yün-Orlon
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi	
El Eğirmesi	Kırmızı, Siyah, Mavi, Yeşil, Turuncu	Kilim	Mehmet Kujević	

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Genellikle bu tarz dokumalar dar tezgâhlarda iki parça şeklinde dokunmakta, daha sonra bu parçalar birbirine dikilmektedir. Bu kilim örneğinde dokuma boyunca; 7 adet, kırmızı renkte, desensiz olarak dokunan bant bulunmaktadır. Bu bantların arasına, siyah zemin üzerine dokuma boyunca yatay olarak uzanan 6 adet, her birinin üstünde 6 adet çiçek motifi bulunan bantlar yerleştirilmiştir. Desenli bantlarda bulunan, bitkisel olarak kompoze edilmiş çiçek motifleri arasında, geometrik tarzda yaprak ve dal motifleri bulunmaktadır. Desenli bantlardan, desensiz bantlara geçilirken, kompozisyon vurgusu için mavi renkte ince şeritler dokunmuştur. Desenli bantların içerisindeki çiçek motiflerinin renkleri, çapraz şekilde sırasıyla mavi ve turuncu renkler kullanılarak dokunmuştur.

³² Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

³³ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 8 - Kilim Örneği 4³⁴ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi³⁵

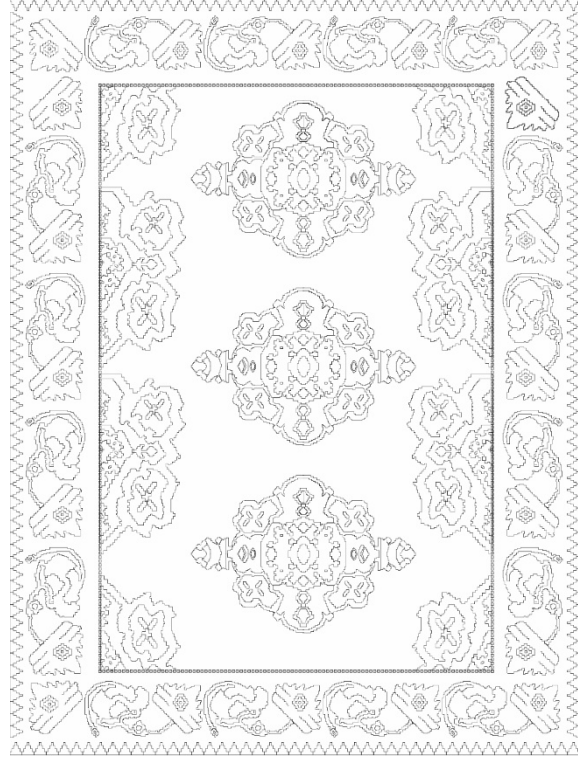
Tablo 4 - Kilim Örneği 4 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi	
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022	
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri		
En	Boy	Çözüğü	Atkı	Desen İpliği
170	220	Yün	Yün	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi	
El Eğirmesi	Kırmızı, Siyah, Yeşil, Krem	Kilim	Mehmet Kujević	

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Tek parça hâlinde dokunmuş bu kilim örneğinin dış kısmında kırmızı renkli üçgenlerden oluşan dış sedef vardır. Siyah zeminli bordürde tüm yüzeyi dolaşacak şekilde, geometrik formda, kırmızı, yeşil ve turuncu renklerde kuş sembolü dokunmuştur. Bazı kuş motiflerinde dokumaya hareket katmak için çift renk kullanıldığı görülmektedir. İç zeminde, Anadolu dokuma kültüründe "göz", Balkan dokuma kültüründe ise "baklavalı" ve "benekli" olarak adlandırılan motif uygulamaları görülmektedir. Stilize kuş motifleri dokumanın iç kısmında karşılıklı olarak birbirine bakmakta, dış kısmında ise sırt sırta gelecek şekilde dokunmuştur. Tamamen yün malzemeden dokunmuş olan bu kilim örneğinde yer yer renk solmaları ve renk kusmaları, bir bölümünde de yıpranmalar görülmektedir.

³⁴ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

³⁵ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 9 - Kilim Örneği 5³⁶ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi³⁷

Tablo 5 - Kilim Örneği 5 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri	
En	Boy	Çözüğü	Atkısı
170	290	Pamuk	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Kırmızı, Yeşil, Açık Yeşil, Siyah, Mavi, Pembe, Turuncu	Kilim	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Tek parça dokunmuş olan bu kilim örneğinde; zeminde yukarıdan aşağıya, birbirini tekrar edecek şekilde 3 adet göbek deseni görülmektedir. Göbekte kullanılan desenin; dokumanın kenarlarında yarısı, köşelerinde ise dörtte biri kullanılarak dokumanın zemini oluşturmuştur. Bordür kısmında ise; iri palmet yaprakları ve çiçekler natüralist anlayışla fakat geometrik olarak kompoze edilmiştir. Bu örnekte çok renkli bir dokuma anlayışı karşımıza çıkmakta olup genellikle doğadaki yaprak ve çiçeklerin geometrik tarzda kompoze edildiği, klasik Boşnak üslubu desen anlayışı görülmektedir.

³⁶ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

³⁷ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 10 - Kilim Örneği 6³⁸ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi³⁹

Tablo 6 - Kilim Örneği 6 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri	
En	Boy	Çözüğü	Atkısı
175	330	Pamuk	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Mavi, Açık Mavi, Kırmızı, Siyah, Yeşil, Krem	Kilim	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Klasik Boşnak kilim dokuma renklerinin hâkim olduğu bir dokuma örneğidir. Diğer dokuma örneklerinden farklı olarak geniş ve ince bordür uygulaması mevcuttur. Geniş bordürdeki yaprak motifleri biraz daha bitkisel tarzda dokunmuş olup yaprakların alt kısımlarında çiçek motifleri kullanılmıştır. Çiçek ve yaprak motiflerinin arasında 8 kollu yıldız motifi geometrik tarzda kullanılmıştır. Bordürün dış kısmını tamamen çevreleyen küçük üçgenlerden oluşan dış sedef kompozisyonu bu dokuma örneğinde de görülmektedir. Dokumanın bordür ve zemin kısmında kullanılan iç bordürde, mavi renk zemin rengi olarak kullanılmıştır. Zeminde ise çiçek ve yapraklardan oluşan bir kompozisyon uygulaması dikkat çekmektedir. Dokumanın zemin kısmında, literatürde "çelenk motifi" olarak geçen kompozisyon uygulaması ve bu çelenk motifinin kesitlerinden oluşan 4 adet kompozisyon uygulaması görülmektedir.

³⁸ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

³⁹ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 11 - Kilim Örneği 7⁴⁰ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi⁴¹

Tablo 7 - Kilim Örneği 7 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi	
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022	
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri		
En	Boy	Çözüğü	Atkısı	Desen İpliği
170	210	Yün	Yün	Yün-Orlon
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi	
El Eğirmesi	Koyu ve Açık Kırmızı, Siyah, Koyu ve Açık Yeşil, Krem, Turuncu	Kilim	Mehmet Kujević	

Motif, Desen ve Renk özellikleri: Zeminde kırmızı, bordürde ise siyah rengin zemin rengi olarak kullanıldığı bir kilim örneğidir. Bordürdeki yapraklar, iç zemine göre daha geometrik tarzda dokunmuştur. İç zeminde ise ortada tüm yüzeyi kaplayacak şekilde, büyük daire formunda ve bitkisel olarak kompoze edilmiş çiçek buketi, kenarlarda ise daha küçük çiçek demetleri görülmektedir. Dokumanın sağ üst kısmında, dokuyucu isminin baş harflerinden oluşturulduğu düşünölen K ve H harfleri görölmektedir. Bazı Boşnak kilimlerinde dokuyucuların, dokumaları üzerindeki imzaları bu şekilde görölebilmektedir.

⁴⁰ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

⁴¹ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 12 - Kilim Örneği 8⁴² ve Yüzey Alan Şeması Çizimi⁴³

Tablo 8 - Kilim Örneği 8 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri	
En	Boy	Çözüğü	Atkısı
155	195	Pamuk	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Koyu ve Açık Kırmızı, Sarı, Koyu ve Açık Yeşil, Pembe, Turuncu, Krem	Kilim	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri:

Sancak bölgesi kilimlerinin büyük bir bölümünde görülen, zeminde kırmızı, bordürde siyah rengin kullanıldığı ve bitkisel kökenli olan motif grubundan olan gül, gonca, dal ve yaprakların geometrik formda yorumlandığı kilim örneklerindedir. Gerek renk gerekse kompozisyon özellikleri bakımından yöredeki dokumalar birbirine çok yakın karakteristiktirler. İç zeminde çiçek ve yapraklardan oluşan, zeminde birbirinin tekrarı olabilecek şekilde bir kompozisyon görülmektedir. Bu kompozisyonun ortasında yapraksız gül motifi, köşelerde ise iç zeminden alınan parçalardan oluşan bir kompozisyon görülmektedir.

⁴² Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

⁴³ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 13 - Kilim Örneği 9⁴⁴ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi⁴⁵

Tablo 9 - Kilim Örneği 9 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi	
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022	
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri		
En	Boy	Çözüğü	Atkısı	Desen İpliği
140	170	Pamuk	Yün	Yün-Orlon
İplik Numarası	Renkler	Teknik	Kaynak Kişi	
El Eğirmesi	Koyu ve Açık Kırmızı, Siyah, Mavi, Koyu ve Açık Yeşil, Krem	Kilim	Mehmet Kujević	

Motif, Desen ve Renk özellikleri:

Karadađ / Rođaje Kućanska Camisi'nde görülen ve Sancak bölgesinin desen, motif, renk ve kompozisyon karakteristiğinin yansıtıldığı bir dokuma örneğidir. Bu dokumayı diğer dokuma örneklerinden ayırabilecek en önemli özellik; bordüründeki çok dişli yaprakların sıkça kullanılmasıdır. İç zemin ya da göbek kısmı diye isimlendirilebilecek alanda, dokumanın tam zemininde, bağımsız hâlde duran bir çiçek motifi görölmektedir. Bu çiçeğin etrafını dolaşan bir adet çelenk ve bu çelenğin kesitlerinden oluşun, çelenğin dört bir köşesine yerleştireilmiş motifler bulunmaktadır.

⁴⁴ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

⁴⁵ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Görsel 14 - Kilim Örneği 10⁴⁶ ve Yüzey Alan Şeması Çizimi⁴⁷

Tablo 10 - Kilim Örneği 10 Analiz Tablosu

Örneğin Türü	Geliş Şekli	Dokuyucusu	Araştırma Tarihi	
Kilim	Bağış	Bilinmiyor	Mayıs 2022	
Boyutlar (cm)		Kullanılan İplik Çeşitleri		
En	Boy	Çözüğü	Atkısı	Desen İpliği
160	190	Yün	Yün	Yün
İplik Numarası	Renkler	Teknik		Kaynak Kişi
El Eğirmesi	Koyu ve Açık Kırmızı, Koyu ve Açık Yeşil, Turuncu, Mavi	Sarma Kilim	Kontürlü	Mehmet Kujević

Motif, Desen ve Renk özellikleri:

Bu dokuma örneğinde, incelenen diğer dokuma örneklerine göre daha geniş bir bordür kullanımı dikkat çekmektedir. Bu bordürün etrafında üçgenlerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş, ince sedif kompozisyonu bu örnekte de karşımıza çıkmaktadır. İç zeminde, üç tane gonca gül motifinin, yan yana tekrarı ile oluşan bir kompozisyon uygulaması görülmektedir. Yöredeki kilimlerde dal, yaprak, çiçek, gonca gül, çiçek demetleri stilize edilerek geometrik formda kullanılırken, bu örnekte motifler doğadaki hâllerine daha yakın ve realist formda dokunmuşlardır.

⁴⁶ Erođlu, Kućanska Camii Alan Araştırması.

⁴⁷ Erođlu, Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi.

Sonuç

Türk kültür ve sanatının izlerini Balkanlarda aramak amacıyla, farkı tarihlerde Makedonya, Kosova, Karadađ, Sırbistan ve Bosna Hersek'e gidilerek alan araştırması yapılmıştır. Araştırma yapılan ülkelerden Makedonya, Kosova ve Karadađ'a Mayıs 2022'de gidilmiştir. Araştırmaya konu olan Karadađ'dan Sırbistan'da bulunan Novi Pazar (Yeni Pazar) şehrine gidiş güzergahında, Karadađ / Rođaje şehrinde, Kućanska köyünde bulunan Kućanska Camisi'ndeki dokumalar incelenmiştir.

Kućanska köyü, bölgede Boşnakların yaşadığı bir bölgedir. Buradaki geleneksel mimariye uygun olarak yapılmış olan Kućanska Camisi'ne gidilerek, camideki dokuma örnekleri incelenmiş. İncelenen bu örnekler içerisinde 10 adet kilim dokuma örneğine çalışmada yer verilmiştir. İncelenen kilim örneklerinin tamamı camiye bağış yoluyla gelmiş, Anadolu'daki ölümlük kilimler grubundadır. Bu bağlamda; Anadolu'da "ahretlik kilim", "sargı kilimi" ve "ölümlük-kilim" olarak adlandırılan dokumaların ve buna bağlı olarak bu kültürün bu bölgede de devam ettiği tespit edilmiştir.

Ölümlük kilimler, tek parça ya da iki parçanın dikilerek birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Balkan ve Boşnak kilimlerinde sıklıkla karşımıza çıkan kırmızı ve yeşil renk, incelenen tüm dokumalarda görülmektedir. Bu renkler, yörenin karakteristiği hâline gelmiş geleneksel renklerdenidir.

Dokumaların bir kısmı, dokuma boyunca yatay uzanan bantlar ve bu bantların içerisine dokunmuş bitkisel kökenli motiflerin geometrik tarzda dokunması ile oluşmaktadır. Diğer bir kısımda; bölge genelinde sıklıkla karşımıza çıkan kırmızı zemin rengi üzerine dokunmuş natüralist ve geometrikleştirilmiş çiçek demetleri ve bunları dokuma boyunca saran, ince ve kalın, siyah ya da koyu zeminli bordürlerden oluşmaktadır.

Dokumalarda genellikle çözümlü ipleri; pamuk ve yün, atkı ipleri; yün, deseni oluşturan bölümler ise; genellikle yün kısmen orlon olarak tespit edilmiştir.

Bu örneklerin desen, renk ve kompozisyon özelliklerini Anadolu topraklarında da görmek mümkündür. Anadolu'da bu örnekler, Balkanlardan Anadolu'ya geri gelen Boşnak aileler tarafından dokunmaktadır.

Anadolu'da dokuma literatüründe "Bardız Kilimleri" olarak bilinen kilim dokuma örneklerinde de benzer desen, renk ve kompozisyon özellikleri görülmektedir.

Araştırmaya konu olan ve Boşnak aileler tarafından camilere verilmiş olan "Ölümlük" dokuma örneklerinin benzerlerini Adana, Manisa, Balıkesir, Sakarya, Edirne, İzmit, Bursa, Amasya, Erzincan, Sivas, Samsun ve çevresinde yaşayan, Boşnak ailelerin dokumalarında da görmek mümkündür.

Ayrıca; Karadađ/Rođaje Kućanska Camisi'nde bulunan dokumalar, Sancak bölgesi olarak bilinen bölgede, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk'ta yaşayan Müslüman köylerinde de görülmektedir.

Anadolu dokuma kültürünün görüldüğü Balkanlar, araştırılması gereken bir bölgedir. Özellikle köy el sanatları olarak isimlendirebileceğimiz dokuma kültürü; bölgede bitmek üzeredir. Bu ve benzeri araştırmalarla; dokuma kültürünün canlandırılması, gelecek kuşaklara aktarılması üzerine çalışmalar yapılmalıdır.

El dokumaları sadece kullanım amaçlı üretilen yer yaygıları olmayıp döneminin kültürel ve sosyolojik özelliklerinin yansıtıldığı, dokuyucuların duygu ve düşüncelerini motifler aracılığıyla aktardığı birer anlatım araçlarıdır. Bu sebeple, bu bölgede kalan son dokuma örneklerinin koruma altına alınması ve bu konuda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Acar, Belkıs Balpınar. *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları*. İstanbul: Eren Yayınları, 1982.
- Agovic, Bajro. *Džamije u Crnoj Gori*. Almanah:Podgorica, 2001.
- Demirel, Muammer. "Türkiye'de Bosna Göçmenleri." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12, no. 2 (2008): 285-306.
- Deniz, Bekir. *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları (Kilim - Cicim - Zili)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998.
- Erođlu, Mehmet Ali. "Kućanska Camii Alan Araştırması." Kućanska, Rođaje, Karadađ, 2022a. Fotoğraf Çekimi.
- Erođlu, Mehmet Ali. "Kućanska Camii Dokumalarının Yüzey Alan Şeması Çizimi." Antalya, Türkiye, 2022b. Dijital Çizim.
- Güven, H. Nevin. "Burdur Yöresi Ölümlük-Dirimlik Dokumalarının Tasarım İlkeleri İle Yorumlanması." *Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* 15, no. 29 (2022): 171-94.
- "Istoriija Roğaja." Rozaje Belediyesi, t.y., erişim tarihi: 17 Aralık 2022, <https://www.Roğaje.me/istorija-rozaja/>.
- İbrahimgil, Mehmet Zeki. "Balkanlarda Türk Kültürü ve Sanatı." Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu (İstanbul 28-30 Mayıs 1999), İstanbul, 2000.
- Karpat, Kemal. "Balkanlar." *TDV İslâm Ansiklopedisi* 5 (1992). erişim tarihi: 14 Ocak 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar>.
- Kazel, Gülден İrem. "Abdulhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ İlişkileri." *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 3, 6 (2019): 16-35. erişim tarihi: 26 Ocak 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/meric/issue/44918/559212>.
- "Kućanska Džamija Community Mosque." 2016, erişim tarihi: 11 Ocak 2023, <http://Balkanarchitecture.org/montenegro/rozaj3.php>.
- Kerović, Igbala Šabović ve Biljana Šćepanović. "Dobrilovina Monastery and Kućanska Mosque." Structural Health Assessment Of Timber Structures, İstanbul, Hasan Kalyoncu Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi, 2017.
- "Kućanska Džamija – Rođaje." 2018, erişim tarihi: 23 Mart 2023, <https://upoznajcrnogoru.com/kucanska-dzamiya-rozaje/>.
- "Kućanska Džamija U Rođajama." 2015, erişim tarihi: 30 Aralık 2022, <https://www.avlija.me/kulturna-bastina/ramiz-luboder-kucanska-dzamiya-rozajama>.
- Moaćanın, Nenad. "Karadađ." *TDV İslâm Ansiklopedisi* 0, 24 (2001): 384-85. erişim tarihi: 25 Ocak 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/karadag>.
- "Montenegro Roğaje." t.y., erişim tarihi: 23 Mart 2023, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montenegro_Ro%C5%BEaje.png
- Sancaktar, Caner. "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası." *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 2, no. 2 (2011): 27-47.
- Sökmen, Sultan. "Denizli Çameli İlçesi Ölümlük Kilimleri." *Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi* 0, no. 19 (2021).
- Şahin, Zahide Kayışoğlu. "Sarız (Kayseri) Yöresi Düz Dokumaları Ve Günümüzdeki Durumu." *Arış Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi* 0, no. 9 (2013): 52-59.

- Şçepanoviç, Slobodan. "Kolaşin Müslümanlarının Kökenleri." çev. Mirze Mehmet Zorbay. *Muhacirlerin İzinde, Boşnakların Trajik Göç Tarihinden Kesitler* içinde, ed. Hayri Kolaşinli. Ankara: Lotus Yayınları, 2004.
- Temizer, Abidin. "Karadağ'ın Sosyal Ve Ekonomik Yapısı."Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013a.
- Temizer, Abidin. "Karadag da Osmanlı Hakimiyetine Dair." *Yeni Türkiye*, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı III (2015): 3007-11.
- Temizer, Abidin. "Montenegro in the First Balkan War." *Annals of the Academy of Romanian Scientists* 5, 1 (2013b): 65-80.
- Temizer, Abidin ve Marijan Premović. "Montenegro under Ottoman Rule (1497–1697)." *Hiperboreea* 8, 1 (2021): 1-15. erişim tarihi: 29 Ocak 2023, <https://doi.org/10.5325/hiperboreea.8.1.0001>.
- Tunalı, Selma Kayhan. "Traces of the Anatolian Housing Culture in the Balkans: A Comparative Analysis." *Journal of Turkish Studies* 15, 3 (2020): 1921-40. erişim tarihi: 29 Ocak 2023, <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.42098>.
- Uzgel, İlhan. "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47 (1992): 217-44.
- Yıldırım, Seyfi. "Balkan Savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye Nüfusuna etkileri." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8, 16 (2012): 75-92.

Summary

Weaving is one of the most rooted arts of humanity and has become one of the indispensable elements of daily life by developing in line with the needs. Weaving culture can show differences between societies, patterns and symbols seen in weaving in a society also appear in different cultures. It is possible to see the traces of Anatolian weaving culture in different geographies.

It is possible to see the traces of Anatolian weaving culture from Central Asia to the Balkans by accepting the thesis that the beginning of Turkish art and the source of its benefit is Central Asia. After the Ottoman conquest of the Balkans, Ottoman citizens were settled from Anatolia to the Balkan geography. The settled Ottoman citizens took Ottoman culture and art with them and produced products reflecting the Ottoman and Balkan culture by blending them with the settled population culture in the Balkan geography.

The Balkans is a region with its culture and art that shows similarities with Anatolia. Traces of Anatolian culture and art are found at least partially in the Balkan geography. As the reason for these traces; The Ottoman presence in the Balkan geography at one time can be shown. After the conquest of the Balkans, Ottoman culture has been experienced in the partially Turkified Balkan geography, and the political upheaval in the Balkans caused reverse migrations from this geography to Anatolia. As a result of these reverse migrations, the culture and art of the Balkan geography have been also seen in the Anatolian lands.

In order to search for traces of Turkish culture and art in the Balkan geography, field research has been conducted in this geography on certain dates. In May 2022, research was conducted by visiting the Rođaje region of Montenegro and the Kućanska Mosque and the examined weaving samples were cataloged.

The primary purpose of the study is to determine the similarities or differences between the Kućanska mosque located in the Rođaje region of Montenegro, a country in the Balkan geography, and the Anatolian weaving culture of these mosque rugs.

The weavings of the Kućanska Mosque in Roaje, Montenegro, which was historically Ottoman territory, have been examined in terms of pattern, technique, color, and composition qualities in this study.

The research subject is limited to Montenegro and Kućanska Mosque weavings. The aim of the field research is to determine the interactions between cultures, the commonalities or differences between two cultures. Field research, literature review and comparison methods have been used in the study.

Rođaje is a region where Muslims live frequently, known as the sanjak region in the Balkans. In the Kućanska Mosque; carpet and rug weaving techniques have been found. It has been reported that these examples were woven by Bosnian families and donated to the mosque for charity. Composition applications with floral motifs such as roses, tulips and leaves have been found on the rugs. Among the detected samples, the surface area diagrams of 10 rugs weaving samples have been drawn and cataloged.

Some of the examined weavings are composed of bands extending horizontally throughout the weaving and the geometrical weaving of plant origin motifs woven into these bands. In another part; it consists of naturalist and geometricized flower bunches woven on a red ground color, which is frequently encountered throughout the region, and thin and thick, black or dark-ground borders that surround them throughout the weaving. Warp threads; cotton and wool, weft threads; wool are usually used in weaving. On the other hand, the sections that make up the pattern; It has been determined that it is usually wool, partly orlon.

It is possible to see the pattern, color and composition features of these samples in Anatolia as well. In Anatolia, these examples were woven by Bosnian families who came back to Anatolia from the Balkans. Similar pattern, color and composition features are seen in the rug weaving samples known as "Bardız Rugs" in the weaving literature in Anatolia.

In Anatolia, after people die, they are taken to the mosque wrapped in weavings and funeral procedures begin. The weavings, in which people are wrapped and brought to the mosque, are donated to the mosque after the funeral ceremony and these weavings are referred to as "otherworldly weaving", "mortal rug" or "wrapping rug". This tradition is also seen in the Balkans.

It is possible to see the similar samples of weaving "Ölümlük", which are the subject of the research and given to mosques by Bosnian families, in Adana, Manisa, Balıkesir, Sakarya, Edirne, İzmit, Bursa, Amasya, Erzincan, Sivas, Samsun. It can also be found in the weavings of Bosnian families living around it. Moreover; the weavings found in the Montenegro/Rođaje Kućanska Mosque are also seen in the Muslim villages living in Macedonia, Kosovo and Albania, in the region known as the Sanjak region.

The Balkans, where the Anatolian weaving culture is seen, is a region that needs to be explored. In the area, village handicrafts, namely the weaving tradition, are on the verge of extinction. Research should be done on revitalizing the weaving tradition and passing it along to future generations using these and similar studies.

Hand weavings are not only made as floor mats for practical purposes; they are also a form of artistic expression in which the cultural and sociological qualities of the period are represented and the weavers' emotions and ideas are expressed via motifs. It is crucial to preserve the last existing weaving examples in this area and to spread awareness about this situation.